

TURIZM INFRASTRUKTURASINIŲ AYMAQLIQ RAWAJLANIWI: MOYNAQ RAYONI MISALINDA

Qaljanbaev Aqilbek

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti,
Geografiya hám tábiyy resurslar fakulteti

Email: aqilbekqaljanbaev654@gmail.com

ORCID: 0009-0001-9786-6198

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22052701>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 18-avgust 2026 yil

Ma'qullandi: 20-avgust 2026 yil

Nashr qilindi: 22-avgust 2026 yil

KEY WORDS

Turizm, ishki turizm, sirtqi turizm, tiykargı xızmetler, turizm geografiyası, aymaqlıq turizm infrastrukturası, Moynaq rayoni, servis infrastrukturası, avtomobil jol.

ABSTRACT

Bul teziste Qaraqalpaqstan Respublikası Moynaq rayoni turizm infrastrukturası sirt el tájriybeleri menen rawajlandırıw kórsetilgen. Sonday-aq, Moynaq rayoni turizm infrastrukturasın rawajlandırıw boyınsha qarar etilgen nızamlar hám qararlar berilgen. Turizm infrastrukturası haqqında sirt el, ĞMDA hám Ózbekstan alımları kóz qaraslari, turizm infrastrukturası payda bolıwı, rawajlanıwı haqqında maǵlıwmatlar kórip shıǵılǵan. Moynaq rayonında turizm jetilistiriw ushin usınıslar aytilǵan.

Turizm óziniń kóp qırlı túrleri arqalı barlıq tarawlar menen birgelikte jumıs alıp barıp kiyatırǵan tarawlardan biri. Turizm xızmet kórsetiw quramına qaramastan, xızmetler kórsetiw ornına hám usı xızmetlerdi tutınıwshı turistler toparına qaray: ishki hám xalıq aralıq turizm toparlarına bólinedi.

Ishki turizm degende - belgili bir mámlekettiń óz aymağı sheńberinde xalıq tárepinen turistlerge xızmet kórsetiw jumısı túsiniledi. Bunday turistler jergilikli (yaki milliy) turistler toparına kiredi.

Xalıq aralıq turizm degende bolsa, bir mámleketke basqa mámleket turistleriniń barıwı hám olarǵa xızmet kórsetiliwi túsiniledi. Demek, óz-ózinen anıq, bunday turistler shet elli turistler toparına kiredi.

Ishki turizm ekonomikanıń kóplegen tarawların rawajlandırıwǵa imkaniyat tuwdıradı. Sonıń ishinde miymanxana hám miyman úyleri, ulıwma awqatlandırıw kárxanalari, transport xızmetleri, kommunal xojalıqlar, jol qurılısı, turmıshlıq xızmet kórsetiw, sawda tarmaqları hám servis tarawları bolıp tabıladı. Ishki turizmde rawajlandırıw bir waqıttıń ózinde, ózine tán dem alıs, kewil ashar orınlar industriyasın óz ishine aladı. Turizmdegi tiykargı xızmetler ham qosımsha xızmetler bar bolıp, tiykargı xızmetlerge:

- kútip alıw xızmetleri;
- jaylastırıw xızmetleri;
- awqatlandırıw xızmetleri;
- transport xızmetleri;
- ekskursiya xızmetlerine bólinedi.

Hár bir xızmet infrastrukturası tolıq qálipleskende turistlerde mashqalalar baqlanbaydı. Kútip aliw xızmetlerine, demek, aralıqlardan turıp islew túsiniledi. Turfirmadan juwaplı xızmetker turistti kútip alıp aliw ushın aeroportqa barıw jol infrastrukturasın, aeroport infrastrukturasın hám transport infrastrukturasın xalıqaralıq hám ishki standartlarǵa juwap beriwın talap etedi. Jaylastırıw xızmetlerinde miymanxana hám miyman úyleriniń infrastrukturası da standartlarǵa muwapıq bolıwı, olar mámlekettiń turist qabıl etiw potencialına jeterli bolıwı kerek.

Endi turizmnıń rawajlanıw procesine názer taslap ótemiz. Zamanagóy texnika quralları háreketleniw xarakterin túpten ózgertip jiberip, qálegen waqıtta sayaxat etiw imkaniyatın berdi. Dereklerde 1815-jilda Franciya-Angliya ortasında arnawlı sayaxatlar shólkemlestirilgenligi jazıladı. Jazıwshı hám sayaxachı D. Galinyanı keń jámiyetshilik ushın Parijdan Londonga shólkemlestiriletuǵın bunday sayaxatlardıń baslamashısı bolǵan. 1829-jılǵa kelip sayaxatshılar ushın arnawlı tayarlanǵan dáslepki jol kórsetkish K. Baedeker tárepinen tayarlanǵan hám basıp shıǵarılǵan bolıp, ol házirgi kúnde de basılıp, Evropa boylap sayaxat qılıwshı turistler arasında keń tarqalǵan. Texnika rawajlanıwı ǵalabalıq turizm rawajlanıwına úlken túrtki boldı. 1830-jilda jáhánde birinshi temir jol Manchester hám Liverpool ortasında iske túsip, ol ámelde sayaxat shólkemlestiriwdiń waqıt shegaraların ózgertip jiberdi. Burın háptelep dawam etken sayaxatlardı endilikte arımaytuǵın haq tolep ámelge asırıw hár bir adamnıń qolınan keletuǵın bolıp qaldı. Temir jollar barlıq mámleketlerinde misli kórilmegeń dárejede qurılısı baslandı. 1833-jılı Rossiyada Cherepanovtıń birinshi parovozi qurıldı. 1842-jılǵa kelip Angliyada temir jol arqalı jolawshı tasıw kórsetkishi 23 million adamǵa jetti. AQSHta 1850-jılǵa shekem kelip 15 mın kilometr aralıqtaǵı temir jollar qurıp pitkerilgen. Tashkentte bolsa birinshi temir jol 1899-jıl Krasnovodsk – Tashkent hám keyin ala 1905-jıl Tashkent - Orenburg jónelisinde temir jol iske túsirildi.

Geograf ilimpaz M.R. Usmanov (2020, 18–27 b). rekreaciyalıq potencialdı bahalawda aymaqtıń tábiyiy resursları, tariyxıy-mádeniy miyrası hám turizm infrastrukturasınıń kompleksli tallawına tiykarlanadı. Onıń kózqarası tiykarınan Turizm geografıyası sabaqlıǵında bayan etilgen. Onıń pikirinshe, aymaqtıń rekreaciyalıq potencialı tábiyiy landshaftlar, tariyxıy-mádeniy miyras, transport hám turizm infrastrukturası jáne ekologiyalıq jaǵday sıyaqlı faktorlardı kompleksli bahalaw arqalı anıqlanadı.

Aymaqlıq turizm infrastrukturası - bul transport, miymanxana xojalıǵı, ulıwma awqatlanıw, málimleme-kommunikaciya sistemaları, kewil ashar orınlar, servis xızmetleri hám basqa qosımsha xızmetler kompleksinen ibarat quramalı sistema bolıp tabıladı. Bul sistemaniń básekige shıdamlılıǵı aymaqtıń turistik qızıqtırıwshılıǵın belgilewshı tiykarǵı faktorlardan biri esaplanadı. Sonday-aq, infrastrukturaniń sapası hám zamanagóyligi, turistler aǵımı, olardıń qanaatlanıw dárejesi hám qayta keliw itimallıǵına tikkeley tásir etedi. Rawajlanǵan mámleketler tájiriybesi sonı kórsetedi, aymaqlıq turizm infrastrukturasın sistemalı rejelestiriw, mámleketlik-jeke menshik sheriklik mexanizmlerin keńnen qollanıw, sanlı texnologiyalardı engiziw hámde turaqlı rawajlanıw principlerine tiykarlanıw joqarı nátiyjelerge alıp keledi. Máselen, Túrkiya turizmi klasterleri hám kurort zonaların kompleksli rawajlandırıw arqalı qısqa múddette global turizm orayına aylandı. Birlesken Arab Ámirlikleri innovaciyalıq infrastruktura, iri investiciyalıq joybarlar hám marketing strategiyaları arqalı aymaqlıq brend jaratıwda jetiskenlikke eristi. Ispaniya bolsa mádeniy miyrastı saqlaǵan halda zamanagóy servis infrastrukturasın rawajlandırıw arqalı turaqlı turizm modelin qalıplestirdi.

Bul sirt el tájiriybeleri aymaqlıq turizm infrastrukturasın rawajlandırıwda kompleksli qatnasıq, strategiyalıq rejelestiriw hám nátiyjeli basqarıw sistemasınıń áhmietliligın kórsetedi. Ásirese, transport-logistika sistemasınıń jetilistiriliwi, turistik málimleme oraylarınıń jumısı, investiciyalardı tartıw mexanizmleri hám marketing kommunikaciyların rawajlandırıw infrastrukturanıń turaqlı ósiwin támiyinleydi.

Ózbekstan sharayatında da turizmdi aymaqlıq rawajlandırıw, tariyxıy-mádeniy miyras obektlerinen nátiyjeli paydalanıw, zamanagóy miymanxana hám servis xızmetlerin keńeytiw, transport hám sanlı infrastrukturanı modernizaciyalaw áhmietli wazıypalardan biri. Sirt el tájiriybelerin tereń úyreniw hám olardı milliy sharayatqa beyimlestiriw aymaqlıq turizm infrastrukturasın sapa jaǵınan jańa basqıshqa alıp shıǵıw imkaniyatın beredi.

Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Moynaq rayonı tábiyǵıy resurslarǵa baylıǵı, geografiyalıq jaylasıwı, joqarı turizm potencialı, mádeniy miyras obektleri hám úlken miynet resursları menen ózine tán ózgeshelikke iye bolǵan aymaq esaplanadı. Batis teoriyalari rekreacion potencialdı aymaqtıń ekologiyalıq pútinligin saqlagan halda insannıń psixologiyalıq mútájliklerin qanaatlandıırıw qábileti sıpatında táriyipleydi. Bul kóz qaras Moynaq rayonında "Tábiyattı saqlaw arqalı turizmnen payda alıw" (Conservation through Tourism) modelin engiziw ushin teoriyalıq tiykar bolıp xızmet etedi.

Házirgi waqıtta Moynaq rayonı turizmi tek ǵana Ózbekstan ushin emes al pútkil Orta Aziya ushin áhmietli esaplanadı. Álbette joqarıda aytıp ótkenimizdey turizm rawajlanıwında tiykarǵı áhmietke iye náreselerden biri bul turizm infrastrukturası. Turizm infrastrukturası rawajlanıwı Moynaq rayonına turistlerdiń keliwine tásir etedi. Bunı rawajlandırıw ushin Ózbekstan Respublikası Ministrler keńesi tárepinnen "Qaraqalpaqstan Respublikası Moynaq rayonın kompleks ekonomikalıq-socialıq rawajlandırıw shara-tádbirler haqqında" nızam qabıl etilgen. Bu nızamǵa kóre turizmdi rawajlandırıw, ásirese, turizm infrastrukturasın rawajlandırıwǵa ayırıqsha itibar qaratılǵan (1-keste).

Juwmaqlap aytqanda, turizm infrastrukturası júda quramalı bolıp, ol turizm rawajlanıwınıń ajralmas bólegi esaplanadı. Bul teziste sonı kóriwge boldı sirt el tájiriybelerinnen paydalanıp Ózbekstanda sonıń ishinde, Moynaq rayonında turizm infrastrukturasın sistemalı rawajlandırıw arqalı keleshekte joqarı nátiyjelerge erisiw kózde tutilǵan. Ásirese, Turkiya, BAA sıyaqlı mámleketler infrastrukturasın jetilistiriw arqalı turizm tarawında jetiskenlikke erispekte. Álbette, Moynaq rayonında da joqarı turistik potencial bar. Biraq házirgi waqıtta infrastrukturanıń tómén dárejede ekenligi bul jerdegi turistik baylıqlardan paydalanıwdı sheklemekte. Sebebi bul jerdegi Aral teńizi boyında payda bolǵan gozzal tábiyat turistlerdi ózine tartadı. Bul jerdegi infrastrukturanı jaqsılaw ushin songı on jıllıqta nızam hám qararlar qabıl etildi hám óz jemisin áste-aqırın kórsetpekte.

1-keste

Moynoq tumani yo'l-transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va rivojlantirish							
Umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarini ta'mirlash							
1.	Umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llarida 2 ta	2019-yil 4-chorak	3100	3100		O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari	Avtomobil yo'llari davlat qo'mitasi,

	ko'prikn joriy ta'mirlash.						oraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi
2.	Davlat ahamiyatidagi 4R173 Qo'ng'iroq-Mo'ynoq avtomobil yo'lini joriy ta'mirlash.	2019-2020-yillar	4500	2000	2500	O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari	Avtomobil yo'llari davlat qo'mitasi, oraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi
3.	Mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan (4N86, 4K2, 4N1, 4N109, 4N110) avtomobil yo'llarini joriy ta'mirlash.	2019-2020-yillar	7000	4000	3000	O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti mablag'lari	Avtomobil yo'llari davlat qo'mitasi, oraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi

*Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 16-yanvardagi 37-son qaroriga
1-ILOVADAN*

Paydalanilgan adabiyatlar:

1. Abduraimov D.M. Hududiy turizm infratuzilmasini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanish. "Raqamli iqtisodiyot" ilmiy-elektron jurnali | 14-son | 2026 www.infocom.uz
2. Allanazarov K.J., Kurbanbaeva N.A. Aralboyi aymaginda klimat ozgeriwi ham ekologiyaliq mashqalalar sharayatinda rekreaciyaaliq potencialdi bahalawdin teoriyaaliq metodologiyaaliq tiykarlari DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19440742>
3. Бекбулатова Г.А., Жолымбетов Б. Пути и возможности развития туризма в каракалпакстане. "Экономика и социум" №12(115)-1 2023 DOI 10.5281/zenodo.10439765
4. Mirzayev M.A., Aliyeva M.T. Turizm asoslari. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2011. - 288 b.
5. Usmonov M.R. va boshqalar. Turizm geografiyasi. (o'quv qo'llanma) – Toshkent: 2020. 281 b.